

Środki finansowe na realizację zadania zostały pozyskane w ramach projektu;
„Wspólnota cierpienia czy konkurencja ofiar? Los Żydów, Romów i Polaków w czasie II Wojny Światowej”
przyjętego do finansowania w drodze konkursu na realizację projektów w ramach programu pod nazwą
„Nauka dla Społeczeństwa II” ogłoszonego komunikatem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 4 kwietnia 2023 r.

Pamięć wojennej przeszłości Żabna w świetle badania fokusowego

Cele lekcji

Po ukończeniu lekcji uczeń/uczestnik:

- rozumie, czym jest **pamięć społeczna** i jak różni się od wiedzy podręcznikowej,
- poznaje **wojenne dzieje Żabna** tak, jak są one zapamiętane przez mieszkańców,
- identyfikuje **źródła wiedzy historycznej** w różnych pokoleniach,
- analizuje proces **międzypokoleniowej transmisji pamięci i jej zaniku**,
- dostrzega rolę instytucji, miejsc i „strażników pamięci”.

1. Czym jest pamięć w badaniu fokusowym?

Badanie fokusowe nie pyta o „prawdziwą historię”, lecz o to, **jak ludzie ją pamiętają, opowiadają i interpretują**. W centrum zainteresowania znajdują się narracje, obrazy, emocje, stereotypy oraz źródła wiedzy, z których korzystają badani.

Na czym polegało badanie w Żabnie?

- zastosowano **zogniskowane wywiady grupowe (FGI)**,
- udział wzięły **trzy grupy pokoleniowe** (16–24, 25–65, 65+),
- badani rekonstruowali przeszłość przy pomocy:
 - map miasta,
 - osi czasu,
 - rodzinnych pamiątek i zdjęć,
 - wspólnych dyskusji.

2. Co mieszkańcy Żabna pamiętają o II wojnie światowej?

Repozytorium pamięci zbiorowej mieszkańców Żabna jest bogate, ale selektywne. Badani najczęściej przywoływali wydarzenia nacechowane przemocą i silnymi emocjami.

Najczęściej zapamiętane wydarzenia:

- wkroczenie Niemców (wrzesień 1939),
- egzekucje uliczne,
- utworzenie i likwidacja getta,
- transporty Żydów do Bełżca,
- **zagłada Romów w lipcu 1943 r.**,
- łapanki i wywózki Polaków na roboty,
- „Powstanie Żabnieńskie”,
- wkroczenie Armii Czerwonej.

Pamięć mieszkańców koncentruje się bardziej na **okrucieństwie okupanta i doświadczeniu ofiary** niż na heroicznej walce.

3. Jak pamięć różni się między pokoleniami?

Najstarsze pokolenie (65+)

- źródło wiedzy: **własne wspomnienia z dzieciństwa**,
- narracje:
 - obrazowe, sensualne (krzyk, krew, wozy z ciałami),
 - silnie emocjonalne,
 - pozbawione terminologii historycznej.

„Po tych kamieniach wszystko się ruszało, czasem ręka wystawała...”
[FGI, 65+]

Pokolenie średnie (25–65)

- źródło wiedzy:
 - **opowieści rodziców i dziadków**,
 - w mniejszym stopniu pamiątki rodzinne,
 - coraz częściej książki i lokalne wydarzenia.
- narracje:
 - połączenie emocji i refleksji,
 - obecny żal za „niewypytanymi” historiami.

Najmłodsze pokolenie (16–24)

- źródło wiedzy:
 - **zewnętrzne źródła historyczne** (książki, szkoła, wykłady),
 - słabszy przekaz rodzinny.
- narracje:
 - bardziej faktograficzne,
 - krytyczne wobec sprzecznych relacji,
 - osadzone w ogólnopolskim dyskursie historycznym.

„Ten przekaz międzypokoleniowy nie był taki intensywny.”
[FGI, 16–24]

4. Skąd pochodzi wiedza o wojennej przeszłości?

Badanie pozwoliło wyróżnić **cztery główne źródła pamięci historycznej**:

1. Doświadczenie własne

(obecne wyłącznie w najstarszym pokoleniu)

2. Przekaz rodzinny

- opowieści rodziców i dziadków,
- często fragmentaryczne,
- obciążone przemilczeniami i tabu.

3. Artefakty

- zdjęcia, dokumenty, pamiątki,
- ich znaczenie **maleje w młodszych pokoleniach**.

4. Zewnętrzne źródła historyczne

- książki, publikacje lokalne,
- wydarzenia upamiętniające,
- działalność szkoły, biblioteki, GCK,
- „strażnicy pamięci” – nauczyciele, regionaliści, społecznicy.

5. Pęknięcia i luki w pamięci

Badani wskazują na:

- **przemilczenia wojenne** (z powodu chęci ochrony dzieci przed wiedzą o trudnej przeszłości, strachu, poczucia, że pewne tematy są tabu),
- brak imion ofiar Żydów i Romów,
- trudność mówienia o kolaboracji i przejmowaniu mienia żydowskiego,
- stopniowy **zanik pamięci komunikacyjnej**.

Jednocześnie młodsze pokolenie wyraża **potrzebę rozmowy o trudnej przeszłości**, nawet bolesnej.

6. Podsumowanie

Pamięć wojennej przeszłości Żabna:

- jest **społecznie konstruowana**,
- różni się w zależności od wieku i źródeł wiedzy,
- przechodzi od pamięci rodzinnej ku pamięci instytucjonalnej,
- ujawnia zarówno to, co zapamiętane, jak i to, co zapomniane.